

300 ÉVES A MAGYAR PRAGMATICA SANCTIO

KÉPES GYÖRGY

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

DR. KÉPES GYÖRGY

HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS

ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS

JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

KEPES.GYORGY@AJK.ELTE.HU

2023. június 26.

2023. június 19-én volt 300 éve, hogy III. Károly szentesítette az 1722-23. évi diétán elfogadott 129 törvénycikket, köztük a Pragmatica Sanctio magyar változatát tartalmazó is artikulusokat is. A nagy terjedelmű joganyagot – a magyar királyi udvari kancellária bécsi udvari kamarának küldött átiratának tanúsága szerint¹ – 1723 decemberére sikerült kinyomtatni, s ezt követően szabályszerűen ki is hirdették.

A Magyar Királyságban az Árpád-korban követett dinasztikus (vérségi) elv nem jelentette feltétlenül azt, hogy előre lehet tudni az örökös személyét, és nem biztosította az ország oszthatatlanságát sem. III. András haláláig (1301) viszont legalább annyi egyértelmű volt, hogy Árpád valamely fiúági leszármazóját

kell trónra emelni. Az Árpádok fiúágának kihalása után (n.b. leányágon a mai napig nem halt ki a dinasztia: sok más európai uralkodó, főnemes vagy akár polgári személy mellett Habsburg György párizsi magyar nagykövet is III. Béla királyunk Konstancia nevű leányától, másik ágon pedig IV. Béla Anna nevű leányától származik)² sem szorult háttérbe a dinasztikus elv, hiszen mindegyik utódjelölt Árpád-házi leányági leszármazásra alapozta igényét.

Mindazonáltal nem tagadható, hogy a rendek megerősödésével a 15–16. század fordulójára egyre inkább előtérbe került a libera electio eszméje. Az 1526. december 17-én Pozsonyban megválasztott Habsburg Ferdinánd ennek ellenére haláláig ragaszkodott ahhoz, hogy Miksa nevű fia a magyar korona egyetlen jogos örököse. Ennek alátámasztásául nemcsak különböző dinasztikus megállapodásokra (1463. Sopron, 1491. Pozsony), II. Ulászlótól való leszármazására és az I. János (ellen)királlyal kötött 1538. évi váradi béke szövegeire hivatkozott, hanem igyekezett azt is bizonyítani, hogy szokásjog alapján Magyarország mindig is örökletes királyság volt.³

A rendek által nem ratifikált, külföldi uralkodókkal vagy trónkövetelőkkel kötött családi paktumok és békeszerződések nem váltak a magyar közjog részévé, így leszögezhetjük: az I. Ferdinánd által a nagyszombati országgyűléssel elfogadtatott 1547:5. tc. volt a dinasztikus királyság felé tett első lépés. A korábbi magyar

közjogi és jogtörténeti, illetve történettudományi szakirodalom szerint ez még nem volt igazi trónöröklési törvény, mert elviekben meghagyta a mindenkori fiúörökösök közül való választás jogát. E sorok írója ezzel nem teljesen ért egyet, Bíró Zsófia szavaival annál inkább: „Ebben az időszakban már a királyválasztás nem más, mint jogilag teljesen kiüresített formáság”.⁴

Az 1687 októberére Pozsonyba összehívott országgyűlésen elfogadott, I. Lipót király által 1688. január 25-én szentesített 2-3. tc. már kétségtelenül valódi trónöröklési törvény volt, melynek alapját az 1617. július 29-ei Oñate-egyezség képezte.⁵ Az 1688:2. tc. az osztrák, a 3. tc. (előbbi kihalása esetére) a spanyol ág örökösödését mondta ki, a mutua successio családi elve szerint. A rendek kérésére ugyanakkor azt is törvénybe iktatták, hogy ha a spanyol (fiú)ág is kihal, a rendek királyválasztásra vonatkozó „ősi és régi helybenhagyott szokása” éled fel.

Az ismert körülmények (császári hadsereg állomások az országban) ellenére leszögezhetjük, hogy mindez kompromisszumos megoldás volt a patrimonialis-hitbizományi osztrák-spanyol Habsburg szemlélet és a magyar rendi jogfelfogás (legalább a fiúutódok közül szabadon választathassunk) között. A coronatio és inauguratio fenntartása ezen felül a Magyar Királyság alkotmányos különállását is biztosítani látszott a dinasztikus birodalmon belül, ami egyes császári tábornokok „szuverenitás-felfogása”

(fegyverrel szerzett jog) fényében nem volt csekély eredmény.

A spanyol fiúág 1700. november 1-jei kihalása után azonban az osztrák Habsburgokat is magszakadás fenyegette. Amikor 1703. szeptember 12-én az akkor már 63 éves I. Lipót és két fia (József és Károly) megkötötte az új titkos megállapodást a kölcsönös örökösödésről, a néhai I. Miksa császár leszármazottai közül fiúágon már csak ők hárman voltak életben. Lipótnak Józsefen és Károlyon kívül csak leánygyermekei voltak, Józsefnek szintén csak leányai születtek, Károlynak pedig ekkor még egyáltalán nem volt gyermeke. Kézenfekvő volt tehát a kölcsönös öröklésbe a leány leszármazókat is bevonni.

Az 1703. évi megállapodást I. József 1711. április 17-ei halála után nem lehetett tovább titokban tartani. Egyértelmű volt, hogy Károly a birodalom egybentartására, egyúttal a leányági öröklés biztosítására is törekszik. Még mielőtt ezt 1713. április 19-én Bécsben ünnepélyesen kihirdette volna, a magyar (koronázó) országgyűlésre való követküldés céljából 1712. március 9-én összegyűlt horvát rendek maguktól ajánlották fel Károlynak a leányági öröklés elfogadását.⁶ Emiatt a horvát követutasítást képviselő gróf Esterházy Imre zágrábi püspököt „gyűlölettel fogadták a diétán”,⁷ az 1712. május 20-án megkoronázott III. Károly király pedig a kialakult hangulatban nem tehetett mást, minthogy hitlevelének 4. pontjában megerősítette a magyar

rendek királyválasztási jogát a fiúág kihalása esetére, majd az ezt becikkelyező törvényt (1715:2. tc.) 1715. június 15-én (azaz több mint két évvel a Pragmatica Sanctio bécsi kihirdetése után!) szentesítette.

Amikor tehát Károly (akinek 1717-ben és 1718-ban két leánya is született) úgy döntött, hogy kéri a magyar rendek hozzájárulását az új öröklési rend elfogadásához, a saját hitlevelében foglalt és 1715-ben törvénybe iktatott kifejezetten ellentétes rendelkezés megváltoztatását kellett kezdeményeznie. Amint 1712-ben a horvátok, most az erdélyi diéta ment elébe az eseményeknek, 1722. március 30-án ugyanis – az osztrák és cseh örökös tartományok után elsőként – elfogadta a Pragmatica Sanctiót, mégpedig feltétel nélkül. III. Károly már ennek tudatában hívta össze a magyar országgyűlést, ahol – komoly bécsi előkészületek után – Nagy István személynök helyettes „vetette fel” a leányági örökösödés elfogadását, majd Szluha Ferenc nádori ítélőmester híres beszéde után a rendek háromszori „Vivát!” felkiáltással azt el is fogadták.

Szakhogy a munka orozslán-része még hátra volt: hosz-szas egyeztetés kezdődött arról, hogy III. Károly milyen formában erősítse meg Magyarország alkotmányos önállóságát. Ő maga feleslegesnek tartotta erről külön rendelkezni, hiszen 1712. évi hitlevelében az erre vonatkozó passzus benne volt, ám a magyar országgyűlés (a diploma inauguráléban foglaltak megváltoztatása miatt érthetően) ragaszkodott a

rendelkezés külön törvény-cikkben való megismétléséhez. Végül – kisebb finomításokkal – a magyar rendek álláspontja győzött, az egyeztetés elhúzódása miatt viszont a törvénycikket szentesítésére csak 1723. június 19-én kerülhetett sor.

A magyar Pragmatica Sanctiónak nemcsak az 1723:3. tc. szerinti kiegészítés (a hitlevelben foglaltak megerősítése) a különlegessége, hanem – a közhiedelemmel ellentétben – az osztráktól eltérő trónöröklési szabályok is. Az 1723:2. tc. ugyanis Károly, József és Lipót leányáigaira korlátozta a (szubszidiárius) leányági öröklést, nem tartalmazott utalást további Habsburg leányágakra, és kizárta a végrendeleti öröklést is azzal, hogy megerősítette az 1688:3. tc. azon fordulatát, amely biztosította a királyválasztás jogának feleledését. Mindezek alapján álláspontunk szerint a „magyar Pragmatica Sanctio” a Magyar Királyság önálló trónöröklési törvénye volt, nem pedig egy másik állam trónöröklési rendjét átvevő (és így e másik monarchia lététől függő) perszonaluniós megállapodás ratifikálása.

Hivatkozások:

- ¹ Csekey István: Magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellékletekkel. Athenaeum, Budapest, 1917. 30. p.
- ² Kiváló genealógiai táblát közöl Csekey idézett művében, 1917. 122. p.
- ³ Miksa főherceg megkoronázata kapcsán

lásd: Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 2011. 256-257. p.

⁴ Biró Zsófia: Az út az örökös királysáig. *Studia Iuvenum Iurisperitorum* 9. 2018. 13-42., 36. p.

⁵ Képes György: 310 éves az osztrák Pragmatica Sanctio, In JOG.történet – MTA-ELTE Jogtörténelmi Kutatócsoport (ELKH) blogja, 2023.04.17.

⁶ Az osztráktól is megelőző „horvát Pragmatica Sanctio” háttéréről lásd: Ivana Jukić: Why Was the Habsburg Princess Granted the Right to Rule the Kingdom of Croatia in 1712? *Historische Beiträge* 37. 2018: 4. sz. 219-237. pp.

⁷ Szijártó M. István: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés. Balaton Akadémia Kiadó, Keszthely, 2010. 277. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Mária Terézia arcképe 1729 táján, tizenegy évesen (Andreas Møller) https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/maria_terezia_es_a_pragmatica_sanctio 2023.01.24.